

45 ANYS DE L'IEP

El procés de gestació de l'IEP, alguns precedents i detalls¹

Joan Solé Bordes

RESUM

Records de la gestació i els primers moments de l'IEP, amb detalls que llavors potser eren importants i que ara més aviat resulten anecdòtics, tenint en compte que, amb el recent traspàs de Josep Parera i Ripoll i Josep Maria Inglès, són molt pocs els protagonistes d'aquella primera hora que queden dempeus. Algunes d'aquestes coses no s'han explicat mai, i, si no es posen en solfa, es perdran per sempre.

ABSTRACT

Memories of gestation and the early moments of the IEP, with details that were perhaps important back then but now seem rather anecdotal, considering that, with the recent passing of Josep Parera i Ripoll and Josep Maria Inglès, there are very few of the protagonists from that first hour still standing. Some of these things have never been explained, and if they are not brought to light, they will be lost forever

En els inicis, crec que la cosa es va començar a enredar quan l'any 1971 es van trobar a la junta directiva del Museu de Vilafranca dos personatges clau, Joan Tarrada Massanell i Josep Parera i Ripoll, amb Enric Regull i Llorach a la presidència de l'entitat. Havien format part del CEP -Cercle d'Estudis Penedesencs, a efectes oficials «Círculo de Estudios Penedesenses»- entitat alegal aixoplugada al Museu de Vilafranca

1 Versió revisada del parlament pronunciat el 3 d'abril del 2022 a l'Assemblea de l'IEP en la inauguració de les XXX Jornades d'Estudis Penedesencs «Present i futur de l'IEP», al castell de Sant Martí Sarroca.

que capitanejava Emili Giralt i Raventós i que al desembre de 1947 va presentar al museu vilafranquí l'exposició de fotografies i mapes sobre les ermites del Penedès i, un any després, una altra sobre els castells del Penedès. Possiblement, hi havia al darrere Mn. Manuel Trens, i encara més quan al gener de 1951 es parla d'un "Centro de Estudios Comarcales" i els joves Giralt, Parés, Giró, Regull, Soler, Bonet, Tarrada i Sellarès es reuneixen amb Pere Regull i Pagès i Manuel Benach i Torrents, membres de la directiva del Museu.² Eren anys d'empenta del comarcalisme. Així, al març de 1952 s'inaugura el Centro de Estudios de Villanueva, amb l'assistència de l'alcalde Ferrer Pi, o al juliol de 1952 el Centro de Estudios de Igualada celebra el seu cinquè aniversari, en tots els casos amb assistència de representants de les altres capitals de comarca penedesenques.

Els contactes i referències penedesenques de tot plegat s'havien començat a configurar el 1950 a Martorell, a la Primera Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos del Penedès i la Conca d'Òdena, on van coincidir, entre altres, Emili Giralt, Pere Giró pare, Antoni Massanell pare, Lluís Mas, Joan Tarrada i Pere Giró fill amb els vilanovins Rius Vila, Ferrer i Soler i Teresa Basora, el bisbalenc Soler i Caralt, el sitgetà Josep Carbonell i Gener, i Albert Virella, que es deia de Vilanova tot i que residia a Portugal, amb més de dues figures clau que hi deien la seva des de la més absoluta discreció, Mn. Josep Senabre i Mn. Manuel Trens, de la mateixa generació, el primer de Bonastre, el segon vilafranquí, tot i que ambdós oficialment de Barcelona. En la sessió inaugural Josep Iglésias ja va recordar les Exposicions d'Art del Penedès dels anys vint.

El tema no va anar gaire més enllà. Però Tarrada i Parera, amb els savis consells de Mn. Trens, van reprendre aquell esperit del 1926 i el 1950, i el 1973 el Museu de Vilafranca, amb el suport de l'obra social de Caixa Penedès, va convocar els primers premis Sant Ramon de Penyafort, el mateix any que Parera va passar a ocupar la presidència del Museu, amb Tarrada a la junta. Aquest concurs va fer caliu en convocar un premi de temàtica penedesenca al costat d'un altre dedicat a Vilafranca. Entre els guardonats de les primeres edicions, Antoni Massanell i Esclassans, E. Fort i Cogul, Lluís Jou i Mirabent, Vicenç Carbonell i Virella, Francesc Xavier Puig Rovira, Albert Virella i Bloda i el seu fill Xavier Virella i Torras, Vinyet Panyella, Esteve Cruanyes, Josep Anton Herrera i Sancho i l'autor d'aquestes línies. És evident que s'esperonava així una doble línia de concordança, la intergeneracional i la comarcal.

2 Llibre d'actes de la junta directiva del Museu de Vilafranca, 19 de gener de 1951. Centre de Documentació Vinseum,

El principal objectiu dels premis era fer caliu penedesenc al tombant de la festivitat del 7 de gener en l'acte de lliurament dels premis –sovint, en acabar, amb una copa de cava i uns canapès gairebé tan dignes d'esment com la gana dels allí presents-. Va ser així que es va coincidir que havia arribat l'hora de tirar endavant la represa de l'esperit de les Exposicions d'Art del Penedès que, una generació rere l'altra, s'havia mantingut en les institucions locals, com la Biblioteca Balaguer, el Museu de Vilafranca, la Llar de Sant Sadurní, l'Equip Recerca de Gelida, el que llavors es deia Museu del Vendrell, l'Arxiu Arbocenc, el nouat Grup d'Estudis Sitgetans i altres.

El jurat dels premis Sant Ramon de Penyafort, l'encapçalava Emili Giral, llavors ja catedràtic d'història a Barcelona, i el formaven Parera, Antoni Sabaté i Mill, Mn. Joan Bonet i Teresa Basora, amb Tarrada sempre de secretari del jurat. Més d'una vegada em consta que els premis es van donar amb la condició no manifesta que el treball no es podia publicar si no es refeia o completava, però convenia donar el premi per fer «ambient penedesenc», procurar que no s'hagués de declarar desert, i repartir a una banda i altra de la nostra geografia.

Estem parlant d'uns anys setanta en els quals moltes coses estaven canviant i es començaven a definir. Així, potser amb l'excepció de la Biblioteca Balaguer de Vilanova, cap entitat no havia definit una política de publicacions. El Museu de Vilafranca tan sols havia tret a la llum dos o tres títols esparsos. El primer, el 1969, va ser, molt significativament, *Pro Penedès. Editorials de la Gasetta de Vilafranca 1926*, de Pere Mas i Perera, que mereixeria un estudi aprofundit tant pel seu contingut com per la gestació de l'edició. Llàstima que el fet que no s'hagi conservat la documentació d'aquesta etapa suposa una gran dificultat. Mas no va tornar mai de Buenos Aires i de Mn. Trens en considerem perduda la paperassa. Ben propera al Museu del Vi era la revista *Dionysos*, obra durant molts anys de Manuel Benach i Torrents, que publicava pel seu compte volums com la col·lecció «Cosas que fueron». També s'estava definint la línia de l'obra social de Caixa Penedès en el camp de la cultura, que fins llavors no havia anat gaire més enllà de pagar paletes i obres d'ampliació del Museu de Vilafranca.

I en tot això, l'agost de 1975, al setmanari *Penedès*, de Vilafranca, l'eminent arqueòleg Pere Giró i Romeu va publicar un article titular «El proyectado Centro de Estudios Comarcales», on recordava que feia anys ja se n'havia parlat,³ esmentava els treballs de Cristòfol Mestres, Baltà de Cela, Manuel Benach, Sabaté Mill, Pere Regull i Lluís Via, i acabava dient:

3 Ell mateix havia publicat una nota sobre el tema als anys cinquanta al setmanari local vilafranquí *Panadés*.

Podría pues haber llegado la hora de aunar esta labor incorporando estos trabajos de investigación como base inicial para la constitución de un Centro de Estudios, dando acceso al mismo a la juventud existente en esta Villa sean o no, universitarios, y mediante su concurso asegurar una necesaria continuidad, en la labor hace años emprendida.⁴

No sé pas si algú havia esperonat Giró a tirar endavant l'article o va ser tan sols una reflexió seva. El cert és que es tractava, una vegada més, de cercar complicitats i relleu generacional. Tot i pertànyer a la mateixa generació, Pere Giró, potser a causa d'algunes divergències personals amb Antoni Massanell i Casas, a qui havia substituït en la presidència del Museu l'octubre del 1949, no formava part de la nissaga coneguda irònicament com «l'acadèmia de la història» que presidia, de pontifical, cada dissabte a la tarda i diumenge al migdia l'avi Massanell, i on feia barrila amb Ramon Quer, Manuel Peitabí, Josep Maria Masachs i altres de la seva generació. Giró no combregava amb alguns dels postulats de Massanell ni amb algunes de les seves visites a determinats indrets del Museu, en especial a la sala gòtica del primer pis, des d'on explicava com estava posat el lliit on va morir el rei Pere el Gran, o mostrava la clau de la porta de la muralla de Vilafranca, lliçons que serien dignes d'una antologia del vilafranquinisme més conspicu, potser tant o més que les palestres entre Massanell i Giró.

Tot plegat resulta ser una diàfana metàfora de la vida: als anys noranta, aquells personatges havien ja traspassat i l'«acadèmia de la història» la presidien en Parera i en Tarrada, també amb tertúlia el dissabte a la tarda, i ara, vint anys més tard, ens hi hauríem de veure alguns de la nostra colla generacional.

El cert és que un servidor va tenir l'acudit de publicar, també al setmanari *Penedès* un article, el primer que oferia a la premsa local, on, amb aquella pedanteria absolutament inconscient de la joventut, la de qui va a la universitat i es pensa que és alguna cosa, afirmava:

Però sobretot som una bona colla de joves: universitaris, intel·lectuals, professors, etc., els que tenim la inexcusable obligació de fer molt més que fins ara per tal de donar al Penedès i als seus homes les formes i els mitjans d'uns coneixements que necessiten per poder sortir d'aquest sots desenvolupament cultural en què fa anys ens trobem. Aquesta és una tasca de tots, però bàsicament dels joves, i crec que ens cal utilitzar tota una colla de mitjans que tenim a mà i, fins i tot, crear-ne de nous. És esperançador llegir articles com el que es va publicar en aquestes pàgines la darrera Festa Major, a on es parlava de

la possibilitat de crear un centre d'estudis comarcals. Hi ha una gran tasca per fer, una gran labor començada que cal continuar. Som-hi tots, aquesta és la darrera oportunitat.⁵

4 Setmanari *Penedès*, 29 d'agost de 1985, número especial de Festa Major.

5 Setmanari *Penedès*, 13 de març del 1976.

Valga'm Déu, què vaig haver dit! En Parera i en Tarrada em coneixien, sabien que era de «casa bona» i que, com deien abans els sastres, no «carregava cap a l'esquerra». En el cas del primer érem veïns, i de canalla havia sovintejat els seus fills tot jugant a dir missa amb un altaret i estris que tenien a aquest propòsit, encara que això pugui semblar ara un exercici lúdic inconcebible o d'adoctrinament; en el cas d'en Joan Tarrada, el que li sovintejava era el paté de porc del seu establiment de cansaladeria i pesca salada -de malnom popular, Cal Xoll⁶-, una memorable joia de la gastronomia vilafranquina, desapareguda fa dècades.

La mateixa tarda d'aquell dissabte que s'havia publicat l'article em van convocar al Museu, tot pensant -en Tarrada n'estava convençut- que allò d'«una bona colla de joves» que havia escrit anava més enllà d'un servidor, la seva xicota, l'amic Jordi Sellarès i Valls, el meu germà i algun amic seu. Allí em van explicar que feia cinquanta anys de la I Exposició d'Art del Penedès, de la qual jo no havia sentit a parlar mai, motiu pel qual em van deixar el llibre-catàleg de la I Exposició i em van assegurar que volien tirar endavant un centre d'estudis, iniciativa que calia donar a conèixer mitjançant una publicació i amb el suport de la Caixa d'Estalvis del Penedès, de la que Parera ja exercia llavors de sots president.

Eren, però, uns anys estranys, i res no estava clar, de manera que publicar no era legalment tan fàcil com podria semblar ara. El Museu tenia una publicació legalitzada, *Dionysos*, que havia iniciat Manuel Benach el 1947 i en la qual figurava com a director Joan Ramon Masoliver, que tenia carnet de periodista i era bon amic de la vila des dels anys d'*Hèlix*, però no hi tenia res a veure. El 1976 s'encarregava de la publicació, que veia la llum de forma molt irregular, en Josep Ramon Segura, «el senyor Ramon de l'Acadèmia Almi», de manera que vam parlar amb ell, i aquell juny, després de més d'un any de l'exemplar anterior, va sortir un número de *Dionysos*, el 152-153 que prometia una renovació, amb alguna cosa del senyor Ramon,⁷ en castellà, i articles, algun també en castellà, dels universitaris esmentats, amb una visita al conjunt romànic de Sant Sebastià dels Gorgs l'estat de conservació del qual preocupava especialment Parera i Tarrada.

Hi havia temes, però, que no estaven legalment clars, com el paper de director postís d'en Masoliver, i es va decidir tirar pel dret i fer una publicació nova, totalment en català, i en la qual un servidor figurava com a director, sense cap mena de titulació. Eren uns anys que sovint

6 Pel que sembla, es refereix a una persona xollada, o sigui amb el cabell esquilat, i no té a veure amb descurat o com a variant de soll.

7 Solia signar «C. de Verdú», que creiem que volia dir «Caballero de Verdú», quan en realitat corresponia al renom familiar Creus, de Verdú.

calia forçar les condicions legals de l'administració amb fets consumats, de manera que puc afirmar que tots els tràmits per aquest tema i el de la legalització del mateix IEP van ser, sobretot, cosa de Joan Tarrada, que els va qualificar d'èpics i llargs, però es va entestar a tirar-los endavant, amb l'ajut d'algun conegut que treballava a l'administració.⁸ Així va néixer *Olerdulae*, genitiu llatí que va proposar Josep Maria Masachs i Bolet i que cal traduir com «d'Olèrdola», que, com es comentava al primer exemplar, volia fer referència a tot el Penedès, des del paper patriarcal de conjunt històric olerdolenc. Estic convençut que, sense l'entestament d'en Tarrada, l'IEP no existiria, com a mínim tal com el coneixem.

El novembre del 1976 va veure la llum el primer número d'*Olerdulae*, aixoplugat pel Museu de Vilafranca. De la seva confecció d'impremta se'n va encarregar el vilafranquí Mn. Lluverol, a la copisteria barcelonina CopiArt, situada en una mena de cofurna del carrer de Villaroel. Constava com a número zero, perquè encara no estava clar que tinguéssim permís governatiu per fer una publicació periòdica, i Joan Tarrada n'havia de portar un parell o tres d'exemplars a la delegació barcelonina d'«Información y Turismo». Fins a l'agost del 1977 no ens va autoritzar a poder sortir el primer, després de tres exemplars amb zeros, sempre com a òrgan del Museu de Vilafranca. La primera capçalera va ser obra del vilafranquí Fèlix Sellarès i Valls, i el segon disseny de la capçalera, a partir de l'octubre de 1981 i fins a la seva desaparició el 1996, el va signar l'arbocenc Joan Cruanyes i Ràfols. Durant anys, Tarrada va coordinar *Olerdulae* i hi va escriure sense signar,

El número inicial ja es va dedicar a la I Exposició d'Art del Penedès en el seu cinquantenari, i parlava allí de la proposta de Josep Estalella, l'any 1926, de crear un Institut d'Estudis Penedesencs, a la vegada que es comentava que existia una «comissió pro-Institut» i es publicaven articles de Josep Carbonell i Gener, Francesc Xavier Puig Rovira i Josep Maria Masachs, a més d'alguns dels universitaris que vaig esmentant. A les seves pàgines es feia una crida a rebre adhesions per crear una entitat d'estudis del Penedès, adhesions que es podien fer arribar a l'Arxiu Arbocenc, la Biblioteca Balaguer, l'Equip Recerca de Gelida, el Grup d'Estudis Sitgetans, la Llar de Sant Sadurní, el llavors anomenat Museu del Vendrell o el Museu de Vilafranca.

El dissabte 26 de febrer del 1977 es va celebrar al Museu de Vilafranca la primera reunió de cara a crear l'IEP, amb una àmplia representació de les entitats convocants que hem esmentat. Justament aquell 7 de gener, en els premis Sant Ramon de Penyaforat, havia dissertat el sitgetà Ramon

⁸ Sobre les gestions de legalització, vid. les notes del mateix Tarrada a SOLÉ I BORDES, Joan. 2002. 1977-2002. *Vint-i-cinc anys de recerca i bibliografia local, l'Institut d'Estudis Penedesencs*. IEP, p. 37-39.

Planas sobre la necessitat d'un diàleg penedesenc i havia aconseguit un premi Lluís Jou i Mirabent, igualment sitgetà. Tot això s'explicava al segon número d'*Olerdulae*, on, per acabar-ho d'arrodonir, hi escrivia Mn. Aragonès i fins i tot hi havia un article de Pere Mas i Perera, enviat des de Buenos Aires al seu amic Ramon Quer, possiblement el darrer que va escriure, on parlava del poder de la comarca; el mateix Pere Mas que el 1937, a la II Exposició d'Art del Penedès, havia redactat les bases d'un institut d'estudis del Penedès que no va arribar a néixer mai.

D'entrada, en la reunió es va coincidir en la voluntat de crear l'IEP i es va plantejar la possibilitat que es tractés d'una mena de federació que proposés un programa d'activitats conjuntes i coordinés les entitats de les diverses poblacions, que llavors, a diferència d'ara, no eren gaire més de mitja dotzena. A més, Caixa Penedès no estava darrere de totes elles, i en això volia l'exclusiva. Es va coincidir que el millor era crear una entitat nova, tot i que això podia suposar dificultats en el procés de legalització. Com que hi havia el precedent del Grup d'Estudis Sitgetans, legalitzat un any abans, es va demanar a Lluís Jou, estudiant de la Facultat de Dret, un esborrany de redactat d'estatuts. Joan Tarrada va explicar posteriorment que la dificultat principal venia del fet que era una entitat supracomarcal i situada en dues províncies diferents. Recordem que llavors el concepte de comarca no tenia cap reconeixement administratiu.

En aquella primera reunió es va decidir igualment crear una junta promotora, que el 12 d'abril es va tornar a reunir a Vilafranca. Allí es va donar el vistiplau als estatuts, i Tarrada els va presentar al Govern Civil de Barcelona. També es van fer gestions per convocar l'assemblea constitutiva el 15 de maig d'aquell mateix 1977, al castell de Sant Martí Sarroca, i es va nomenar una junta promotora formada per Francesc X. Puig Rovira, de Vilanova; Miquel Castellví, del Vendrell; Mn. Aragonès, de Sant Sadurní; Joan Tarrada, de Vilafranca, i Lluís Jou, de Sitges. Va venir llavors el tema de la negociació per trobar els components de la junta i, específicament, qui ocupava la presidència. La candidatura que corria era la del sitgetà Ramon Planas, una de les tres o quatre personalitats de més prestigi en l'àmbit penedesenc d'aquells anys, i amb una bibliografia remarcable, una bellíssima persona de tracte entranyable, però un sastre hauria dit que Ramon Planas «carregava massa a l'esquerra» i, encara que ara costi de creure, en aquells anys de perspectives polítiques una mica incertes, aquestes coses pesaven fins i tot en l'entitat financera que donava suport a l'IEP, de manera que es va coincidir llavors en Teresa Basora, una persona més neutra políticament parlant, de remarcable prestigi intel·lectual i que des del primer moment va exercir una remarcable labor de consens.

Per tal de lligar aquella assemblea, comptant amb el vistiplau de l'alcalde de Sant Martí Sarroca, es va demanar la presència del catedràtic Emili

Giralt, de la Universitat de Barcelona, que va pronunciar una conferència, i de Pere Bohigas, vilafranquí i membre de l'Institut d'Estudis Catalans, entitat en aquell moment igualment alegal. I malgrat tot, hi havia sempre la possibilitat que es presentés la Guàrdia Civil i volgués dissoldre una assemblea de prop de tres-centes persones que ningú no sabia si era legal del tot... No va passar res, no hi va haver nervis, i fins Albert Virella va demanar que constés en acta que volíem l'Estatut d'Autonomia per a Catalunya. Potser no hauria estat el mateix d'haver-se celebrat a una de les tres capitals penedesenques, tot i que el castell de Sant Martí tenia i té una significació històrica i simbòlica evident.

Es va acceptar per aclamació l'única candidatura de junta directiva que s'havia presentat, amb Teresa Basora com a presidenta, Ramon Planas de sots president, Joan Tarrada de secretari i Pere Puignau de tresorer, a més de vocals com Lluís Jou, procurant sempre una paritat entre les tres comarques. La junta era provisional i fins al 15 de setembre del 1978, més d'un any després, no es va poder comptar amb la resolució favorable del «Ministerio del Interior» en base als informes del «Ministerio de Cultura», el d'«Educación y Ciencia», l'anomenat «Adjunto para las Regiones» i el Govern Civil de Barcelona.

A partir d'aquí la història del nostre Institut és prou coneguda i ha estat objecte de publicacions. Hi ha anècdotes i detalls que serviren per fer barrila, però que no van més enllà de reconèixer que, en l'àmbit privat, els amics Parera i Tarrada, quan era el cas amb la col·laboració d'Esteve Cruanyes, formaven el que ara en diríem una parella còmica, d'ironia subtilíssima, del millor humor anglès.

Coincidia plenament l'altre dia amb l'opinió d'una de les persones d'aquella primera hora que he esmentat: l'IEP ha estat en aquests quaranta-cinc anys un factor de cohesió del Penedès, ha procurat ser sempre a sobre dels temes que ens afectaven directament, com va ser en el seu moment la Vegueria, i, a més -i cal ressaltar-ho-, un element de cohesió nascut de la societat civil, de la cultura, no de la política ni de l'administració.

Recordava Francesc Xavier Puig Rovira, en el seu llibre sobre les evolucions convergents de Vilanova i Vilafranca, aquelles paraules de Mas i Perera a la *Gasetta de Vilafranca* aplegades després en el volum *Pro Penedès*, publicat pel Museu de Vilafranca el 1969, que deien que hi ha tres lligams per fer possible el miracle de la reconstitució del Penedès: els afectius, els espirituals i els materials, a tots ells ha procurat atendre l'IEP en aquest prop de mig segle de vida.